

OKTAY ÖZEL • Türkiye 1643

OKTAY ÖZEL Bilkent Üniversitesi'nde tarihçi. *Dün Sancısı* (Kitap Yayınevi, 2009; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012) adlı bir kitabı var.

İletişim Yayınları 1880 • Tarih Dizisi 80

ISBN-13: 978-975-05-1198-1

© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2013, İstanbul

EDITÖR Levent Cantek

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI ÇİZİM "Ouroboros", kendi kuyruğunu
ısıran / öldüren ejderha sembolü

İLLÜSTRASYONLAR Ethem Onur Bilgiç - Onur Kutluoğlu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ekin Deniz Kuzu

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

OKTAY ÖZEL

Türkiye 1643

Goşa'nın Gözleri

BU ACÂyİP KİTAP

*Amasya Türkmân eşrâfından Ahmet Yüksel
ve mahdumu Ayberk Beyefendiler
eğlenerek okusunlar diye bu minval üzere yazıldı.*

*Haliyle kendilerine ve cümle Kebîkeç taifesine
ithaf olunmuştur.*

YIRMİ DÖRT FASIL ÜZERE BEYAN EDİLENDİR

Mukaddime: *İki cihân âresinde*

Defterlerin söylediğidir: *Amasya 1643*

Tarihçinin gördüğüdür: *Devlet, Celâli, ve o çocuklar...*

Netice: *Goşa'nın gözleri*

Neticetü'n-Netice: *"Döneriz hep döneriz..."*

Mukaddime

İki cihân âresinde

1

Yıl 1988. Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde sürdürdüğüm doktora programımın kritik bir aşamasındayım. Bir yandan da araştırma görevlisiyim aynı bölümde. Sıkıntılı bir dönem benim için. Son iki yıl boyunca Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) açtığı yurtdışı doktora sınavını her ikisinde de kazanamamışım. Ciddi bir adaletsizlik hissi yapışmış üzerime. Değer verdiğim ilkelere inancım yitmek üzere, bırakıp her şeyi, çekip gitmek istiyorum. İngilizcemi geliştirmek niyetiyle, olmayan kendi imkânlarımla bir süre İngiltere'ye gitme hazırlıkları yapıyorum. Ailemden biraz maddi katkı sağlamışsam da, esas olarak MEB'in benim ikinci kez kaybettiğim son sınavını kazanarak bu ülkeye gitmiş olan bir arkadaşım, Mustafa da orada bana biraz destek çıkacak. Bir yandan restoranlarda çalışacak bir yandan da dil kursuna devam edeceğim yani. Gidebildiği kadar artık.

Tam bu sırada beklenmedik bir gelişme oldu. Dünya Bankası Türkiye'ye bir miktar proje kredisi vermiş; üniversitelerdeki gençlerin yurtdışında doktora yapmaları için harcancak. Dolayısıyla Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) tasarrufunda. Duyduk ki benim konumunda olanlar bu imkânı kullanabilecekler. Hemen başvuruyorum. Çoktandır hazır olan istifa mektubumu bu iş sonuçlanıncaya kadar çekmeye koyuyorum. Süreç başlıyor; görevlendirme kararı fakülte yönetim kurulundan, üniversite senatosundan geçiyor ve son onay için YÖK'e gönderiliyor. İyice havasına giriyorum, bu işi layığıyla yapabileceğim sonunda diye seviniyorum.

Ancak İhsan Doğramacı'nın, yoksa 12 Eylül'ün mü demeliyim, YÖK'ü bildiğimiz gibi. Bir an için unutuvermişiz işte. Kısa sürede tekrar hatırlıyoruz bütün bir bölüm olarak. Üniversitenin görevlendirme kararı YÖK'teki üç kişilik kurul (biri tabii ki asker kökenli emekli bir vâli; dönemin ruhuna pek uygun olarak) tarafından reddediliyor. Gerekçeyi tam olarak bilmiyoruz, ama söylentilere göre 16. yüzyıl Osmanlı tarihi çalışmak için yurt dışına öğrenci gönderilmesini uygun görmemişler ya da buna benzer bir şey. Araya beni seven hocalarımız giriyor, yan tepedeki YÖK merkezini ziyaret bile ediyorlar bir seferinde, ilgili şahıslarla konuşmak için. Ama nafiye. Ben tekrar istifa mektubumu çekmeden çıkarıp, belki de mesleğe bir daha dönmek üzere tekrar gözü karartıyor, kendi imkânlarımla İngiltere'ye gidiş hazırlıklarına başlıyorum. YÖK'ten de bu arada resmi "red" yazısını bekliyor üniversitemiz. Herkes üzgün. Derken, fakülte sekreterliğinden bir telefon: "Oktay acele gel! YÖK görevlendirme yazını onaylamış. Tekrar fikir değiştirmelerine fırsat vermeden, hemen işlemleri bitirelim!" İnanamıyorum, ama bir yandan da hemen üzerine atlıyorum. İşlemler bitiyor sonunda ve doktora İngiltere'de devam etmek üzere

yola çıkıyorum. İstifa mektubum tekrar çekmeceye giriyor; artık buruk bir hatıra olarak kalacak diye düşünüyorum.

Sonradan öğrendiğimize göre, YÖK'ün ilgili kurulunun fikir değiştirmesi hocalarım vasıtasıyla benim için araya giren koridordaş kardeş bölümün saygın bir hocasının, kurucu başkanının “İhsan Bey”in yakın ahbabı olmasıydı. Kendisine durum anlatıldığında çok canı sıkılmış, hâlime acımış, hocalarımın ricalarını da kırmamış, “durun bakalım, ben İhsan Bey'i bir arayayım!” demişti. O dramatik ve dönüm noktası olduğunu sonradan anladığımız çay faslında, bölümümüzün seminer odasında. (Bu büyük salonun bir köşesi benim makamım olurdu; diğer iki köşe ise başka iki arkadaşım tarafından tutulmuştu. Her birimiz birer masa atmış, kâh çalşır kâh âlemi seyrederdik. Ki o âlem bütün Türkiye idi aslında. Bu odanın o tarihlerde ve sonrasında gördükleri ve yaşadıkları bir bakıma o dönemin Türkiyesi'nin iç siyasetinin devletçe nasıl ve kimler üzerinden şekillendirildiğinin de yakın şahididir, ki belki yeri gelir, bu kitapta ondan da bahsedebiliriz). Velhasıl, bu müdahale işe yaramış. Emir yukarıdan olunca da hakkımdaki ilk “red” kararı, “uygundur”a dönüşürmüş yan tepeden bizim tepeye gelinceye kadar! Hepsi buymuş.

2

İngiltere'de ilk yılım. Brighton'da dil kursundayım. Güzel bir sahil şehri. Hayatımın en uzun tatilini yapıyorum bir yandan da. Öğreniyoruz ki, o yaz, yani 1989 yazı, bu memleketin son yıllardaki en uzun ve sıcak yazı imiş. Dil kursundan çıkıp doğru kumsala, denize... Öyle dediğime bak-

mayın, denizin dibindeyiz ama pek yüzdüğümüz söylene-
mez. Çünkü su çok soğuk, deniz dalgalı ve kirli. Genellik-
le kumsalda yatıp güneşlenmekten ibaret sahil keyfimiz. Ha-
va uygun değilse, melankolik yürüyüşler yapıyorum aynı kı-
yıda, ilginç taşlar, istiridye kabukları topluyorum. Biraz ka-
fami dinlemeye çalışıyorum. Bir yandan da hoş bir yaz aşkı.
Keyfim yerinde yani.

O zamanki hissiyatıma göre olağanüstü çeşitliliği, herkese
her meşrebe sunduğu çeşitli imkânlarıyla “âlemin başşehri”
diye algıladığım Londra (henüz New York’u görmüş değilim
o tarihte, ama çok sonraları gördüğümde de fikrim değiş-
meyecekti) ise kısa bir tren seyahati uzaklıkta. Bir süre son-
ra Antropoloji bölümünden arkadaşım Tayfun’un da aynı
yolla School of Oriental Studies’e (SOAS) gelmesiyle, Lond-
ra ziyaretlerim neredeyse düzenlilik kazanıyor. Hatta onun
Euston Station’ın tam karşısındaki küçücük “studio” daire-
sinde, antreye portatif bir somya alıyoruz benim için, Cam-
den Town pazarından. Ziyaretlerimde artık o köşede yatıyo-
rum. Güzel günler. Ama arada Türkiye’yi konuşup hararetle
tartışmaya başladığımız anlarda havanın kızıştığı oluyor, bir
ara küsüyoruz birbirimize (daha önce Türkiye’de de böyle
bir olayımız olmuştu sanırım), saçma sapan sebepler, tartış-
malar yüzünden. Her seferinde Mesude’nin gayretleriyle ba-
rışıyoruz. Onlar da bir ara atlayıp Brighton’a geliyorlar. Me-
sude Meltemcan’a hamile. Bir hafta kalıp mutlu-mesut ge-
ri dönüyorlar.

Brighton dönemim benzer şekilde İngiltere’de bulunan di-
ğer arkadaşlarımın da katılmasıyla, kâh Londra’da kâh
Brighton’da çabucak geçiyor. Brighton’da bir başka Hacet-
tepli yoldaşım, diğer Mustafa ile sık sık görüşüyoruz. O da
çok sevdiği bir başka arkadaşıyla küsüşüyor bir süre sonra

(her nedense bu moda çok yaygındı o sıralarda). Birbirimizi teselli ederek geçinip gidiyoruz. Bir süre sonra Hacettepe'den diğer arkadaşlarım siyaset bilimci-tarihçi Gökhan'ın, ardından bölümümüzün çay odasından köşedaşım Ramazan'ın (ki yeni eşi, bölümden diğer köşedaşımız Fatma daha önce MEB'ci olarak Birmingham'a gelmişti) ve sosyologlar Abdülkerim ile Emin Yaşar'ın da aynı yolla Britanya memâlikine vürûdları haberini alıyoruz. Kısa sürede epeyce Hacettepeli, onun birkaç misli diğer üniversitelerden master, doktora öğrencisi memleketi adeta istila etmişiz aslında. Sonradan anlaşıldığına göre bizimkisi Türkiye Cumhuriyeti tarihinin bu ülkeye en kalabalık bilimsel çıkarması imiş. İleriki yıllarda çoğumuz bir şekilde tanışacağız. Ama buna daha zaman var.

Brighton'a geri dönelim. Ben bir yandan güya İngilizcemi geliştirip, bir yandan da denizde, kumsalda eğlenir ve dinlenirken, orada da Türkiye'den başka gençlerle tanışıyoruz. Bir kısmıyla dil kursunda aynı sınıfa düşüyor, ahbap da oluyoruz hatta. İngilizcemizi bilemem ama Türkçemizi epeyce geliştirdiğimiz kesindi! (hani şu meşhur "anlıyorum, ama konuşamıyorum abi!" durumları; ama durumumuz hakikaten tam da bu geyiğe uygundu – "geyik" demişken, bu "muhabbeti" de bizim yokluğumuzda keşfetmiş Türkiye, dönünce duydum ilk kez 1990'larda. Doğrusunu elbette Kudret Emiroğlu bilir). Bu yeni arkadaşlardan birisi, Hayati ile bir ara İspanya-Endülüs turu bile planlıyoruz. Daha önce kendisiyle bir İskoçya seyahati tecrübemiz olmuş, kafalarımız uyuşmuştu. Hemen İspanyolca el kitapları ediniyoruz (İngilizceyi hallettik ya!), uçak biletlerini alıyor, Madrid'te kiralık arabayı bile ayarlıyoruz. Hayati yapıyor tabii bütün bunları; becerikli çocuk, iş dünyasının içinden geliyor (sonradan bir ara Türkiye'de Genç İşadamları Derneği'nin başkanlığını da

yaptığımı gazetelerden duydum, eğer isim benzerliği değilse). Nihayet hareket vakti gelip çatıyor, ertesi sabah uçacağız. Ama heyhat, akşamdan bavulları hazırlarken fark ediyorum ki pasaportumun süresi bitmiş. Meğer altı aylık bir süresi varmış, nasıl diye sormayın, ben de anlamadım. Böylece Endülüs hayallerim yıkılıyor; benimle birlikte zavallı Hayati'ninki de. Asıl buna üzülüyorum. Bütün gece ağır suçluluk duygusu içinde oradan oraya koşuşturarak Brighton-and-Howe'un bildiğim bütün publarını, barlarını dolaşmaya rağmen, yerime bir başkasını da bulamadım Hayati'ye eşlik edecek. Öte taraftan, olan zavallı devletimizin bize ödediği paraya da oluyor tabii bu arada. (Bu para meseleleri mühim; tam da bu sıralarda darülharbde MEB'cilerle YÖK'çüler arasında bu yüzden ortaya çıkan gerilim husûmete, oradan açık çatışmaya dönüşmüş, kardeşler birbirine düşmüş, kılıçlar çekilmiş, Londra sahrasında mübalâğa cenk dahi olunmuş idi, ki bu acâyib hadiseye aşağıda döneceğim).

3

Pasaportun süresinin uzatılması bir sekiz ay daha alıyor. Yaz için düşündüğüm Türkiye ve arşiv araştırması plânları çöküyor. Bu sürenin bir kısmını Londra'da kütüphanelerde çalışarak, kültür-sanat hayatının yakından bir izleyicisi olarak geçiriyorum sevgili arkadaşlarımla birlikte. Bu mesaiye bazen Manchester'dan Mustafa ile Gürkan ve Handan, Londra'dan grubumuza katılan Sıtkı da eşlik ediyorlar. Biz YÖK'çülere ödenen hallice para ile bir kısmı MEB'çi olan bu fakir arkadaşlarımıza da arada sırada sanat ziyafetleri düzenliyorum kendimce; Tottenham Court Road ve Shaftesbury Avenue'de tiyatrolar, Cardigan Center'da konserler, vs...

Bu arada korktuğumuz başımıza çoktan gelmiş durumda, yukarıda andığımız savaşı biz YÖK'çüler kaybetmişiz. Paraları aleni bir şekilde har vurup harman savurduğumuzun bilgisi abartılı bir şekilde Ankara'ya ulaştırılmış olmalı. Başını benim üniversitemden eski bir arkadaşımızın çektiği bir kampanyayla MEB'çi kardeşlerimiz önce kendilerine ödenmekte olan miktarın bizimkiler derecesine yükseltilmesi için dilekçe vermişler. Bir gaflet ânıma gelmiş, ben de kendilerine destek vermişim üstelik. Bundan netice alamayınca, bu sefer çark edip "bizlere verilen miktar fazlasıyla yeterlidir, onlarınki indirilsin!" demişler. İlkini ciddiye almayan sağcı bakanlık yine çoğu sağcı olan bu arkadaşlarımızın ikinci önerisini her ne hikmetse ciddiye almış, bir komünistlik yapıp hepimizi fakirlikte eşitlemeyi uygun görmüş. Biz YÖK'çülerin maaşları gecikmeksizin onların aldığı nafaka düzeyine düşürülmüştü. Gördünüz mü bir kez daha Türk'ün Türk'e ettiğini sevgili okuyucu? İngiltere yıllarımızın da epeyce maceralı geçeceği böylece anlaşılmıştı. Dolayısıyla Manchester'a hayli fakirleşmiş olarak ulaşabilecektim ancak. Yine de Türkiye'deki maaşlarımızdan yüz poundluk bir miktarın bizlerin aylıklarına ilavesiyle biraz teselli buluyoruz YÖK'çüler olarak (dikkatinizi çekerim, bizler hâlâ devlet memuruyuz; muhasımlarımız arasında ise benim kazanamadığım sınavı kazanarak gelmiş olmalarının cezası olarak tenzil-i rütbe ile alelâde öğrenci durumuna düşürülmüş araştırma görevlisi arkadaşlarımız da vardı). Sonuna kadar da MEB'cilerin aldığı bu kadar fazlasını almaya devam ederek, son gülen yine biz olmuştuk güya! Zügürt tesellisi işte.

Ardından, Ekim veya Kasım başında nihai durağım Manchester'a geçip, üniversitenin yurtlarından birine, Carfax Court'a yerleşiyorum. Hoş bir yer; karma, küçük ama sıcak ortamlı bir yurt. Sakinleri muhtelif, Çin'den, Ortadoğu'dan

Kanada'ya kadar uzanan onlarca memleketten doktora öğrencileri. Girişte sevimli ihtiyar bina sorumlusu Mrs. Lee-man'ın odası, arkada küçük bir bahçe, ortak mutfak, banyo vs. Bir bisiklet alıyorum hemen, ulaşım sorununu böylece çözüyorum. Bundan sonraki Manchester hayatım bisiklet üzerinde geçecek. Kısa sürede kendime bir hayat sahası çiziyorum. Merkezi ise Corner House, sinema salonları, kitapçısı ve pub'ıyla.

ÇİZİM ONUR KUTLUOĞLU

Corner House: İkinci adresim.

Yukarıda adını andığım arkadaşlarımın bir kısmı bir süredir Manchester'dalar: Canlı bir topluluk, cemaat ortamı bekliyor yani bizleri. Hem de nasıl bir ortam! Otuz iki kısım tek-mili birden denebilecek bir çeşitlilik, tam bir küçük Türkiye resmi. Bütün hır gürü, çatışmaları ve gerilimleriyle... Yeni insanlar tanımak, bir kısmıyla hâlâ süren güzel dostluklar kurmak işin güzel tarafı elbette. Ancak, orada geçecek dört yıl boyunca bana "benim bu cehennemde ne işim var?" deritecek derecede zorlu ve tatsız anlar da hiç eksik olmadı. Sevgili arkadaşlarım Türkiye'yi bütün problemleri ve keskin ideolojik çatışmalarıyla sanki İngiltere'ye taşımışlardı. Bir kısmı bu karmaşa içinde toparlayamadılar, dağıldılar ve dağıttılar. Maalesef.

Ve tabii ki bu şehirdeki hayatımın asıl merkezi üniversite ve meşhur kütüphanesi, John Reyland's Library. Doktora danışmanlığımı üstlenen Colin Imber'ın dersini takip ediyorum tekrar akademik havaya girebilmek için. Bir yandan da üniversitedeki toplantıları, seminer ve konferansları izliyorum, antropolojiden siyaset bilimine, felsefeden karşılaştırmalı dinler tarihine kadar, büyük bir açlık duygusu içinde. Belli ki kendimi mutlu hissettiğim asıl dünya bu. Kütüphanenin açık raflarını büyük bir iştah ve merakla neredeyse tek tek tarıyorum. Üniversitenin ne demek olduğunu ilk kez burada derinlerden hissetmeye başlıyorum. Büyük mutluluk.

Çizim ONUR KUTLUOĞLU

Manchester Üniversitesi.

Arada pergeli genişletip, kimi arkadaşlarımın geniş çevreleri vasıtasıyla Manchester'in yerel siyasi hayatını da gözleme fırsatım oluyor. Bir keresinde kendimi bir sosyalist devrimci partinin bir çeşit "hücre" toplantısında buluyorum akşamın bir vaktinde örneğin. Esas oğlan, siyah deri ceketli tıknazca yoldaş, kendinden çokca emin ve hızlı adımlarla etkileyici bir giriş yapıyor loş ışıklı salona. On beş yirmi dakikalık ajite ve ateşli bir konuşmanın ardından, geldiği gibi gidiyor yanında partinin hürmetli bir iki hizmetkârının eşliğinde. Geride kalanlar da güya gündemdeki konu neyse onu tartışır gibi yapıyorlar. Bu arada arkadaşımın bana da bir iki söz ve-

riyorlar; enternasyonal yoldaşlarız ya... Anlamsız bir iki lâf, kem küm ettiğimizi hatırlıyorum hâlâ rayına oturmamış İngilizcelerimizle, o kadar. Bir yandan da bütün bu komik toplantıya bir anlam vermeye çalışıyorum kafamda. Çok mu naifler, yoksa bana mı öyle geliyor, emin olamıyorum.

Bir başka sefer de daha önce hiç duymadığım “Dünya Sosyalist Kongresi” gibi bir uluslararası toplantı yine bu şehirde düzenleniyor. Güney Amerika’dan, Afrika’dan Avrupa’nın cümle memleketlerinden konuşmacı entelektüeller, yazarlar, siyasetçiler geliyorlar. Türkiye’den de Murat Belge’nin ismi var programda, ama gelememiş. Jorge Amado’dan Tony Benn’e kadar ilginç isimleri ve farklı dünyaları, farklı gündemleriyle bir arada görmek hem çarpıcı, hem de epeyce acı oluyor benim için. Zavallı Amado hâlâ ülkesindeki köylülere toprak reformu ihtiyacından bahsederken, Avrupalı sosyalist düşünürler bir yandan post-modern dünyanın giderek yalnızlaşan tüketici bireyinin psikolojik sorunlarını, bir yandan da uzay çağının problemlerini tartışıyorlar. Tony Benn ise renkli kişiliği ve tarzıyla İşçi Partisi’nin artık ruhuna fatiha diyor. Bunların hepsinin aynı yerde, bitişik odalarda ve aynı anda konuşuluyor olmasının toplam etkisini tarif etmem imkânsız. Hepsinin üzerine Town Hall’ın bir odasında Terry Eagleton ve kendisine çok yakışan fotr şapkasıyla Tarık Ali, bir okuma performansı sergiliyorlar; ayaklarımız iyice yerden kesiliyor. Ne gerçek ne gerçekdışı, hepsi birbirine karışıyor adeta. “Post-modern” kozmosun ve onun karmaşık yeni hâleti rûhiyesinin neye tekabül ettiğini belli belirsiz ilk orada hissettiğimi söyleyebilirim sadece.

Türkiye’den gelmiş hayli politize bireyler olarak, ben ve arkadaşlarım bir yandan “dünya nereye gidiyor”u düşünüyoruz derin derin ve tartışıyoruz hararetle, kavgayla, gürültü-

le. Çoğu zaman Türkiye üzerinden elbette. Aramızda her türlü var; siyaseten sağcı, solcu, ortayolcu, islamcı, devletçi, anarşist, devrimci, vs. Sosyal açıdan; kentli, burjuva, taşralı, köylü, memur çocuğu, bürokrat çocuğu, vs.. Turgut Özal'lı yıllar... Birden açılarak patlayan Türkiye'nin bütün renkleri orada sanki. Bir kısmımız için bütün bu çeşitlilik ve karmaşa, çalışma konularıyla da ilişkili olduğu için, adeta canlı bir laboratuvar; dolayısıyla bu arkadaşlarımız doğru yerdeler. Benim gibi 16.-17. yüzyıl Osmanlı dünyasını çalışan biri için ise bütün bunlar büyük bir yabancılaşma ve zihinsel parçalanma etkisi yaratıyor bir yandan. Bu güçlüğü çeşitli algılama mekanizmaları geliştirerek aşmaya çalışıyorum çoğunlukla. Manchester'daki dört yılım güncel ile tarihsel arasındaki gerilimin tam göbeğinde, tam anlamıyla bıçak sırtında geçti diyebilirim. Öte yandan, çok öğretici ve paha biçilmez bir tecrübeydi.

4

Bu kitabın esas oğlanı doktora tezimi böyle bir ortamda yazdım.

Sovyet Bloku ve sosyalist ülkeler tam da bu sırada gözlerimizin önünde çözüldü, Berlin Duvarı o sırada çöktü. Tarihin bir sayfası kapandı, yeni bir sayfa ben bu şehirde doktora tezimi yazarken açıldı. Bir yandan Ian Mc Ewan'ın *Black Dogs*'unu okurken, bir yandan yeniden biçimlenmekte olan tarihe yakından şahit olduk. Salman Rüşdi *Satanic Verses*'ını bu sırada yazdı, az kaldı canından oluyordu. Sivas'ta Madımak utancı o sırada yaşandı. Demirel-İnönü "Büyük Koalisyonu" hepimizin gözü önünde büyük beklentilerle kuruldu ve Demirel'in "Türkiye henüz demokrasiye hazır de-

ğil!” kulvarına girmesiyle acı bir hayal kırıklığı ile sona erdi, önceki on yılın bütün ümit ve beklentilerini de beraberrinde götürerek. Madam Thatcher azıttı; gidince yerine John Major’ı bıraktı. Neil Kinnock sonunda pes etti. Lady Di çocuklarını büyütmeğe başladı. Birinci Körfez Savaşı yine bu sürede, ben bu şehirde doktoramı yazarken yaşandı. Kuzey Irak’ın Kürtleri ile Bulgaristan’ın Türkleri trajik olaylar yüzünden Türkiye’ye kaçarken, Türkiye’nin yerinden edilen Kürtleri, ihtiyar amcalar, teyzeler aynı dönemde Avrupa’ya, çok büyük bir kısmı gözlerimizin önünde Londra’ya sığındılar. Kendisi de oraya sığınmış Gün Zileli yıllar sonra bu hazin insan manzaralarını, bu “sığınmamış” sığınmacıların hikâyesini olağanüstü etkileyici bir dille anlatacağı Sığınmacılar, 1990-2000 Londra (2010) adlı kitabında.¹ Yine o sıralarda Londra’ya gelen gazeteci arkadaşım Zihni’den defalarca yapmasını istediğim şeyi yapmıştı yani. Londra’nın Türk mahalleleri bu dönemde Kürt mahallelerine dönüştü, bizler Zozan Khebab’da oturup ateşli tartışmalar yaşarken. Dev-Sol’un hücre evleri bu sıralarda basıldı tek tek, bir yandan da Dursun’un en yakınlarını bir bir ortadan kaldırdığı söylentileri dolaştı.

Gürkan Asafora’sını ve şiirlerini burada yazdı, annesi amansız hastalıkla burada gözlerimizin önünde bu şehirde boğuştu, bir yandan hepimizin annesi oldu. Mustafa buradayken Cemile’yle evlendi, diğer Mustafa can yoldaşını Türki-

1 “Bu büyükçe parklarda, işsiz siyahlara olduğu gibi, bizim Türkiyeli sığınmacılara da rastladınız. Sokaklarda ya da parklarda, kafasında köylü kasketi, üstüne bol gelen ceket ve pantolonu, uzun sarkık bıyıklı, yaşlı alevi köylülerine rastlamak insana hüznün verirdi. Kim bilir hangi rüzgâr savurmuştu onu köyünden alıp bu yabancı olduğu diyarlara. Elleri arkasında, parmaklarına tespihini dolamış, başı havalarda, öylece, tek başına dolaşırdı. Belki de konuşacak birilerini arardı... Sığınmamış sığınmacının heykeli gibi bir taşın ya da bankın üzerine oturmuş olurdu. Çaresiz, umarsız, yalnız, ne geldiği yere ne kendi içine ne de dilsiz kaldığı bu ülkeye sığabilen acılı sığınmacım...” (s. 155).

ye'den şehrimize taşıdı. Alpay, Özlem ile Galip de Nurdan'la aynı şehre geldiler. Hasan, Evgenia ile ben, Claire'le bu şehirde tanıştık. Meltemcan Londra'da, Umut Manchester'da doğdu, Sıtkı büyük aşkını Londra'da yaşadı, Abdülkerim Margaret'le Durham'da evlendi. Koca adamlar dört yıl boyunca burada çocuklar gibi top oynadık neredeyse her hafta, kavga gürültüyle bir yandan da. Galip'in beli kaydı, ben Mustafa'nın ayağını kırıyordum az kaldı. O sırada Manchester'a gelen Gündüz bilgece, Bülent efendice oynuyordu, Murat teknik, Gürkan hırçın, arada bir takılan Erdal ise tam komik. Gökhan'la "Hamdi Abi" çoğu zaman Londra'da, Tufan bir ara Şam'da, Kıralli, Erdinç, Emin Yaşar hep Manchester'da. Kenan'la Erol paraya sıkıştıklarında Kobudeh Khebab'da tandır başında. Ben "paralı askerliğe reddiye" mi kalemle alıp Türkiye'deki gazetelere yollarken, bu protesto ajitasyonuma bir tek Almanya'dan Mehmet'ten ses geldi. Döndüğümüzde sadece ikimiz "standart" askerlik yaptık, diğer bütün arkadaşlarımız parasını verip bir ayda bitirirken bu işi de.

"Hamdi Abi"nin Londra'da kendi ekibini kurmuş yüksek siyaset yapmakta olduğu, geleceğin Türkiye'si için habire gölge kabine kurup bakanlık dağıttığı haberleri yine bu sırada Manchester'da yayılmaya başladı. M. Emin adlı enteresan kişi bu sıralarda Londra'da tanındı, elinde İngiliz şemsiyesi, kafasında İngiliz kasketi ve şiirsel İngilizcası ile. Hakkını yemeyelim, hocası tanınmış Orta Doğu profesörüyle ahbablığı ile övünürken, IRA hücrelerine dair bilgiler verirken, hemşehrisi Mesut Yılmaz'la ilgili renkli espriler yaparken epeyce sevimliydi. Sonraları, İngiltere'ye bir girişinde havaalanında kendisini durdurup arama yapmaya kalkan hanım polis görevlisine yaptığı hınzırca hareketle birkaç geceyi nezârette

geçirse de, bu eylemiyle hem kendinin öğrenerek eğlendiğini hem etrafındakileri eğlendirdiğine tanık olmuştum. Manchester’da öğrenci derneği Turkish Society bu sırada “kitleleşti”, sağ-sol koalisyonu yaşandı yönetiminde. Seçimler çok adaletli geçirdi: Başkan sağcı, başkan yardımcısı, ben-deniz, solcu. Seminerler ve film gösterileri benim sorumluluğumdaydı. Böylece darülharbde de öğüneceğimiz bir iş yapmış, bir süre için siyasi barışa katkıda bulunmuştuk! “Darülharp”den söz açılmışken, kimi dindar arkadaşlarımızın dükkanların vitrinlerinden kendileri veya çocukları için bisküvi alırken içinde domuz yağı var mı acaba diye küçücük yazıları dakikalarca okumaya çalışmalarına, kimilerinin de bir İslam toprağı olmayan Britanya’da Cuma namazı kılmanın doğru olup olmadığını tartışmalarına şahit oldum. Ki bu son konudaki tartışmaları Türkiye’de de yapan belli islamcı grupların olduğunu daha Türkiye’de iken duymuşluğum, görmüşlüğüm vardı.

Çizim ONUR KUTLUOĞLU

“Students’ Union” binası (Turkish Society etkinliklerinin çoğu burada yapıldı.)

Türkiye'deki tarikatçı kadrolaşmanın bazı öğrenciler üzerinden Britanya adalarına sıçradığı şayiası yine bu dönemde ortaya çıktı. Sonradan duyduğuma göre, bu meş'um kadrolaşmayı birilerimiz devletimizin ilgili birimlerine ihbar etmiş, büyük bir tartışma yaşanmış Manchester'da. Yine bir rivayete göre bir kapalı oturumda, birileri çıkıp "bu kadar ayrıntıyı bilse bilse Oktay bilir!" diye münasebetsiz bir lâf atmış ortaya. Beni yakından tanıyanlar gıyabımda bu arkadaşlarını kahramanca savunmuşlar (üstelik ben daha Brighton'da kendimce İngilizce öğrenmeye çalıştığım sıralarda, yani henüz Manchester'a adımımı atmamışken olmuş bitmiş bütün bunlar). Belli ki birilerimiz duruma benden daha vâkıfmış! Ve devletini de çok seviyormuş. Ben ise bunları ancak Manchester'daki bilmem kaçınıcı yılımda kimisi bir zamanlar böyle bir zanna kapıldıkları için benden özür dilediklerinde, bir arkadaşım da beni o karanlık günlerde nasıl savunduğunu çok sonra başıma kakarcasına anlattığında duyacağım.

Bu esnada Mehmet Cambridge'de, Hakan Oxford'da, Halil ise ayrı bir kategori olarak Birmingham'da doktoralarını yapıyorlar. Birmingham'da ayrıca bir başka tarihçiler ekibi var ki, galiba sayıca Manchester'la yarışacak miktardalar. Aralarında Ramazan ile Fatma da var. Ama ismi daha fazlaca duyulanı ise Kemal. Baba Bush'un Irak'a hareketini müteakip herkesin Kürtleri konuştuğu o sıralarda, Kemal'in öncülüğünde o şehirde "Irak'ın zulüm gören Türkmenlerini de hatırla!" kâbilinden bir miting düzenlenmiş. Manchester'dan bir minibüs dolusu ekip insaniyet namına mitinge gitmiş, ama programda anılan Türkmenlerden kimseyi göremeden geri dönmüştük. Yani tam bir Türk'ün Türk'e propagandası başarılıymıştı, "Ne Amerika Ne Rusya, Büyük Türkistan!" sloganları eşliğinde. Anlayacağınız, bir devrin ülkücülerinin dolduruşuna gelmiştik.

Bunlarla boğuşurken bir yıldız kaydı. Ben tezimin savunmasını beklerken, Ağustos 1993'te E. P. Thompson öldü. Onun kaybına tarihçiler kadar halkı da üzdü.

E.P. Thompson: Bir entelektüel ve politik duruş örneğiydi bütün yaşamı. (Bu afiş aynı yılın Kasım ayında hâlâ Londra sokaklarında bir duvarda asılıydı.)

İşte böyle ey okuyucu. Bunların hepsi oralarda oldu. Ve daha nice garip olay, o ülkede doktora tezimi, tezlerimizi yazarken yaşandı. Kısacası bir göktaşı düşmediği kaldı tepemize. Ama sonunda doktoralarımızla dönmeyi başardık bir şekilde; çoğumuz yani.

5

Söz madem ki dönüp dolaşıp yine doktora geldi, o halde ona da girizgâh yapmanın sırasıdır.